

Magdalena Smyczek

„Kalendarz Żorski” jako źródło wiedzy o mieście

Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media nr 1 (28), 91-99

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Magdalena Smyczek

Zakład Kultury Czytelniczej i Informacyjnej
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: magsmy@gmail.com

„Kalendarz Żorski” jako źródło wiedzy o mieście

Abstrakt: W artykule omówione zostało wydawnictwo regionalne „Kalendarz Żorski”. Przedstawiono krótką historię ukazującej się od 1995 r. publikacji, jej zawartość i funkcje. Żorski kalendarz jest formą dokumentacji współczesnych dziejów miasta. Części kalendarzowej towarzyszy bogata część informacyjna, w której prezentowane są wydarzenia kulturalne i społeczne oraz historia miasta i regionu. Na łamach kalendarza ukazują się również prace literackie autorstwa żorzan. Wydawnictwo pełni głównie funkcję informacyjną i edukacyjną. Promocja kolejnych roczników stanowi wydarzenie kulturalne dla lokalnej społeczności.

Słowa kluczowe: Kalendarz. „Kalendarz Żorski”. Wydawnictwo Regionalne. Żory

Tradycja drukowania świeckich kalendarzy sięga XV i XVI w., kiedy to w Krakowie zaczęto wydawać pierwsze polskie publikacje tego typu. Prawdziwa moda na kalendarze książkowe przypada jednak na wiek XVIII i XIX. Dawne kalendarze, oprócz danych kalendarzowych, zawierały również prognozy astronomiczne i przepowiedzenie astrologiczne, wiadomości dotyczące gospodarstwa, medycyny i życia towarzyskiego, komentarze polityczne, poezję, krótkie artykuły i rozprawki. Niektóre z nich miały tylko zasięg lokalny, inne cieszyły się popularnością na terenie całego kraju i poza jego granicami. Historię kalendarzy na Śląsku przytaczają m.in. Daniel Szlachta (2009) i Otylia Słomczyńska (2005). Samo pojęcie kalendarza jest różnorodnie definiowane. *Encyklopedia wiedzy o książce* podaje dwa wyjaśnienia: „1. Metoda *rachuby czasu oparta na podziale na dni, miesiące, lata. [...]

2. Wykaz dni roku z oznaczeniem ich numeracji i właściwości” (Birkenmajer, 1971). *Podręczny słownik bibliotekarza* definiuje kalendarz jako wydawnictwo w formie książki, zawierające, oprócz kalendarium, dodatkowe informacje, artykuły, utwory literackie, nuty, ilustracje.

* * *

Współczesny rozwój mediów i upowszechnienie dostępu do informacji wpłynęły na spadek popularności drukowanych form kalendarzy. Wiele z nich przestało się ukazywać u progu XXI w. Wśród wydawanych jeszcze tytułów można wymienić: „Kalendarz Grudziądzki”, „Kalendarz Beskidzki”, „Śląski Kalendarz Katolicki”, „Kalendarz Ustroński”, „Kalendarz Miłośników Skoczowa” oraz „Kalendarz Żorski”. Publikacje te stanowią kronikę dziejów regionu, cenną zarówno dla współczesnych czytelników, jak i przyszłych badaczy. Przykładem tego typu wydawnictw jest „Kalendarz Żorski”, ukazujący się od 1995 r. w ponad 60-tysięcznym mieście o historii sięgającej czasów średniowiecznych.

Pomysłodawcą opracowania miejskiego kalendarza był Józef Chmiel, przewodniczący Komisji Edukacji i Kultury Rady Miejskiej. Propozycja, przedstawiona w 1995 r. podczas obrad Komisji, spotkała się z akceptacją jej członków. Powołane zostało Kolegium Redakcyjne, w skład którego weszli: Lucjan Buchalik (ówczesny dyrektor Miejskiego Ośrodka Kultury w Żorach – pierwszego wydawcy kalendarza), Barbara Kieczka (członek Komisji Edukacji i Kultury Rady Miejskiej oraz Towarzystwa Miłośników Miasta Żory), Jadwiga Konat-Zgódka (członek Komisji Edukacji i Kultury Rady Miejskiej oraz kierownik Oddziału dla Dzieci Miejskiej Biblioteki Publicznej w Żorach), Anna Kupczak (sekretarz redakcji nieistniejącej już „Nowej Gazety Żorskiej”), Józef Chmiel (przewodniczący Komisji Edukacji i Kultury Rady Miejskiej, ówczesny dyrektor Zespołu Szkół Budowlanych w Żorach), Irena Maćkowiak (wicedyrektor Miejskiego Ośrodka Kultury w Żorach), Ludwik Wacławczyk (pracownik Miejskiego Ośrodka Kultury w Żorach) i Bogdan Wita (ówczesny redaktor naczelny „Nowej Gazety Żorskiej”). W składzie zespołu redakcyjnego pierwszego wydania miejsce B. Wity zajął Stanisław Szwarz. Na łamach „Nowej Gazety Żorskiej” ukazał się apel do instytucji kulturalno-oświatowych, sportowych, administracyjnych oraz mieszkańców miasta o pomoc w gromadzeniu materiałów. Prace nad kalendarzem podjęto w kwietniu 1995 r., a opublikowano go już pod koniec roku. Wydawcą został Miejski Ośrodek Kultury w Żorach, druku podjęła się cieszyńska drukarnia Interfon. Nakład pierwszego w historii miasta kalendarza wyniósł 1300 egzemplarzy, jego sprzedaż

zajęła jednak kilka miesięcy. W 1999 r. współwydawcą zostało Muzeum Miejskie, od 2001 r. pełniące tę funkcję już samodzielnie, co było związane ze zmianami organizacyjnymi w obu instytucjach. Zmiana wydawcy nie wypłynęła jednak znacząco na samą publikację, z roku na rok utrwalającą swoją strukturę. W 2000 r. powstał specjalny dodatek „Kalendarz Żorski dla Dzieci” – jako osobne wydawnictwo. Jego inicjatorami były Jadwiga Tabor, założycielka Żorskiego Centrum Regionalnego, oraz B. Kieczka, współautorka podręcznika o dziejach Żor.

Apel o pomoc w zbieraniu materiałów do pierwszego wydania przerósł oczekiwania redakcji, która stanęła przed problemem selekcji materiału. Poza nadesłanymi pracami wykorzystano też materiały drukowane w „Nowej Gazecie Żorskiej”. Kalendarz miał dokumentować okres kadencji ówczesnej Rady Miasta. Część kalendarzową w pierwszym numerze wzbogacono o informacje na temat rocznic wydarzeń, przygotowane na podstawie *Historii miasta Żory* ks. Augustyna Wetzla. Wydarzenia takie jak: pożar miasta, obłożenie podatkiem piwa, zatwierdzenie przywilejów piekarzy czy utworzenie boiska szkolnego, stanowią raczej ciekawostkę niż kalendarium historyczne, niemniej ukazują, czym żyła lokalna społeczność przed wiekami. Wzorem dawnych kalendarzy zamieszczono też horoskopy i wiadomości astrologiczne. W związku z rokiem wyborczym znaczna część informacji w pierwszym numerze dotyczyła oficjalnych danych gminy i zarządu miasta. W niewielkiej części poświęconej rozrywce opublikowano krzyżówki i rebusy, dowcipy oraz przepisy na regionalne potrawy. Z biegiem czasu w kolejnych rocznikach „Kalendarza Żorskiego” została ukształtowana jego struktura – obejmuje ona artykuły na temat historii miasta, wydarzeń kulturalnych czy społecznych. Układ działów, z drobnymi wyjątkami, pozostaje niezmienny już od drugiego wydania kalendarza na rok 1997.

Każde wydanie poprzedza zwięzła przedmowa od redakcji. Omawiane są w niej najważniejsze wydarzenia mijającego roku i podawane kryteria doboru materiałów. W pierwszym dziale – „Z kart historii” – prezentuje się artykuły dotyczące przeszłości założonego w 1272 r. miasta. Ich autorami są pracownicy Muzeum Miejskiego, członkowie Towarzystwa Miłośników Miasta Żory, pasjonaci i świadkowie historii. Wśród podejmowanych tematów można wymienić dzieje poszczególnych miejsc czy instytucji, takich jak: Bank Spółdzielczy (Delowicz, 2015) poczta (Waler, 1997) czy kolej (Delowicz, 2007). W związku z odsłonięciem tablicy pamiątkowej w kościele pw. Podwyższenia Krzyża Świętego przypomniano wizytę ówczesnego kardynała Karola Wojtyły w Żorach (Woryna, 2015). Wiele artykułów dotyczy okresu II wojny

światowej, np. *Zniszczenia wojenne miasta i jego odbudowa* (Burcek, 2005), *Więźniarska mogiła* (Delowicz, 2005). Aspekt historyczny związany jest głównie z krajowymi bądź miejskimi okrągłymi rocznicami i jubileuszami. W drugim z działów, funkcjonującym na przestrzeni lat pod kilkoma nazwami (najczęściej: „Znane postaci”, „Poznajmy ich bliżej”, „Odeszli” – obecnie stała część poświęcona zmarłym w minionym roku), przybliżane są sylwetki znanych postaci pochodzących z Żor bądź związanych z tym miastem, np. ks. Wiesława Hudka (Krzemińska-Briss, 2005); Weroniki Pawlickiej-Jaworskiej – Człowieka Roku 2013 Województwa Śląskiego (Delowicz, 2015); malarza Harry’ego Elsnera (Delowicz, 2007). Ważną część kalendarza stanowią informacje Urzędu Miasta i innych miejskich instytucji, dane statystyczne oraz artykuły i sprawozdania z aktualnych wydarzeń w mieście, takich jak: otwarcie krytego basenu (Błażejczak, 1998), odsłonięcie pamiątkowej tablicy na cześć Otto Sterna (Cyganek, 1997), Światowe Dni Młodzieży (Biegun, Krupa, 2017). Do części informacyjnej zaliczyć można również działy poświęcone oświacie i kulturze. Na łamach kalendarza zamieszczane są wspomnienia osób zmarłych w minionym roku, zasłużonych dla miasta i społeczności lokalnej. W „Kąciku literackim” publikuje się żorskie legendy, opowiadania oraz twórczość lokalnych pisarzy i poetów. Wśród zamieszczonych w nim prac znalazła się saga rodzinna *Monografia rodziny Przeliorz-Gamoń*, która zwyciężyła w konkursie na najlepszą rodzinną monografię, organizowanym przez Miejską Bibliotekę Publiczną w Żorach (Przeliorz, 1998). Prezentowanie twórczości lokalnych artystów daje możliwość docenienia ich talentu oraz stwarza podstawy dalszego rozwoju literackiego. W kalendarzu ukazują się również recenzje wydawnictw poświęconych Żorom i żorzanom, dające obraz lokalnego ruchu wydawniczego. Do stałych działów wchodzących w skład publikacji należą: „Sport i turystyka”, w którym opisywane są wydarzenia sportowe, obiekty, atrakcje turystyczne, oraz „Nasze pasje”, w którym zamieszczane są relacje z pozazawodowej działalności mieszkańców miasta. W ostatniej części kalendarza znajduje się informator adresowy i telefoniczny. Ta struktura daje przegląd sytuacji i wydarzeń z życia miasta na przestrzeni kolejnych lat. Omawiane wydawnictwo stanowi źródło danych z zakresu demografii, historii, geografii i socjologii.

Tematy publikowanych prac wiążą się na ogół z mijającymi bądź nadchodzącymi wydarzeniami i jubileuszami, takimi jak: 725-lecie miasta, 100. rocznica wybuchu I wojny światowej czy 60-lecie istnienia Miejskiego Ośrodka Kultury. Twórcami tekstów są przedstawiciele miejskich instytucji, mieszkańcy Żor przekazujący osobiste świadectwo historii czy relacjonujący aktualne wydarzenia z życia społeczności.

Jednym z najczęściej publikujących autorów jest Jan Delowicz, historyk i pracownik Muzeum Miejskiego w Żorach. W części literackiej pojawiają się też często teksty autorstwa Zofii Przeliorz i Elżbiety Grymel, autorek m.in. żorskich legend. Na uwagę zasługuje wspomniany już „Kalendarz Żorski dla Dzieci”. Jest on adresowany do najmłodszych mieszkańców miasta, a obecnie i współtworzony przez nich. Publikowane tu informacje dotyczą przede wszystkim dziejów miasta, lokalnych zabytków, geografii, śląskiej kultury i języka. Ponadto zamieszczane są prace literackie i plastyczne autorstwa małych żorzan.

Szata graficzna i format wydawnictwa ewoluowały na przestrzeni lat. Pierwszy numer został wydany w formacie A5, kolejne – w nieco większym formacie B5. Objętość publikacji również nie jest stała i wynosi zazwyczaj od 200 do 300 stron. Materiał ilustracyjny stanowią głównie fotografie. Wydanie adresowane do młodych czytelników wzbogacone jest o reprodukcje prac plastycznych dzieci. Najnowsze wydania wersji dla dorosłych (fot. 1) charakteryzują się nowoczesną szatą graficzną, nawiązującą do popularnych trendów, takich jak np. dymki czatu.

Fot. 1. Okładka „Kalendarza Żorskiego 2017”

Źródło: Muzeum Miejskie w Żorach.

W założeniu „Kalendarz Żorski” ma być formą dokumentacji współczesnych dziejów miasta. W przedmowie od redakcji podkreślono, że jest on adresowany zarówno do mieszkańców Żor, jak i do osób zainteresowanych aktualnym życiem miasta. Dla uczniów żorskich szkół ma stanowić pomoc w edukacji lokalnej. Wskazani w przedmowie adresaci definiują główne funkcje i założenia kalendarza. Geneza jego powstania związana jest z wprowadzeniem w szkołach wiedzy o Żorach, najpierw na poziomie starszych klas szkoły podstawowej. W dostępnej literaturze brakowało pozycji przedstawiającej współczesne miasto. W obiegu funkcjonowała jedynie dziewiętnastowieczna *Historia Miasta Żory na Górnym Śląsku* ks. A. Weltzla oraz opracowanie historyczne *Żory. Zarys dziejów. Wypisy*. Rozszerzenie edukacji regionalnej na młodsze klasy zaowocowało powstaniem „Kalendarza Żorskiego dla Dzieci”, przybliżającego historię, kulturę i tradycje miasta w formie dostosowanej do możliwości percepcyjnego dziecka.

„Kalendarz Żorski” pełni przede wszystkim funkcję poznawczą. Poprzez opisywanie wybranych wydarzeń z historii miasta ma pobudzać zainteresowanie czytelników dziejami Żor, wzbogacać ich wiedzę. Wydarzenia te składają się na bieżącą dokumentację współczesności, jak sami twórcy informują w przedmowach: „Kiedyś to też będzie historia”. Publikacja ta to również bogaty informator miejski, promujący miasto i jego walory. Poprzez wieloaspektową prezentację miasta pod kątem historii i współczesnych spraw interesujących mieszkańców ma kształtować lokalny patriotyzm. Zamieszczane prace literackie pozwalają poznać twórczość lokalnych pisarzy i poetów. Aspekt edukacyjny zaznacza się najmocniej w ukazującym się od 2000 r. „Kalendarzu Żorskim dla Dzieci”, stanowiącym dopełnienie edukacji regionalnej.

Rozważania nad recepcją „Kalendarza Żorskiego” podjęła Anna Pindur w artykule *O nas i dla nas – Kalendarze Żorskie*. Autorka przywołała wypowiedź dr. Tadeusza Kani, pracownika Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, który uznał żorską publikację za wartościową (Pindur, 2007). Zdaniem autorki zainteresowanie kalendarzem nie ogranicza się do mieszkańców samych Żor. Niestety, wydaje się, że spostrzeżenia opublikowane w 2007 r., są już nieaktualne. Porównanie nakładów pierwszego i najnowszego wydania wskazuje na drastyczny spadek zainteresowania czytelników bądź wydawcy. Należy jednak wziąć pod uwagę fakt, iż w dobie szybkiego dostępu do informacji relacje dotyczące wydarzeń sprzed choćby roku tracą na aktualności. Kalendarz, zgodnie zresztą z założeniami twórców, odgrywa raczej rolę kroniki dziejów miasta.

Niewątpliwie promocje kolejnych numerów „Kalendarza Żorskiego” i „Kalendarza Żorskiego dla Dzieci” są dla społeczności lokalnej wydarzeniem kulturalnym. Premierze wydawnictwa towarzyszy bogata oprawa artystyczna, a informacje na ten temat ukazują się w lokalnej i regionalnej prasie.

Może się wydawać, że w świecie technologii, w którym aktualność informacji liczy się w sekundach, a aplikacje internetowe zastępują swoje fizyczne wersje, drukowane kalendarze odchodzą do przeszłości. Zmniejszające się nakłady i wąskie grono odbiorców zdają się potwierdzać te przypuszczenia. Niemniej wśród odbiorców „Kalendarza Żorskiego” można znaleźć też kolekcjonerów, dla których każde kolejne wydanie oznacza cenną pozycję w domowych biblioteczkach. Jest on tworzony z pasji i zamiłowania do własnego miasta, stanowi interesujący przykład wydawnictwa regionalnego poświęconego dziejom jednego ze śląskich miast. Publikowane w nim artykuły są cennym materiałem dla przyszłych badań historycznych czy socjologicznych. Jako jeden z nielicznie już wydawanych lokalnych drukowanych kalendarzy książkowych podtrzymuje tradycję sięgającą w Polsce XVI w.

Literatura

- Biegun, K., Krupa, J. (2017). Wspomnienie Świątowych Dni Młodzieży w Żorach. *Kalendarz Żorski 2017*, 75–79.
- Birkenmajer, A. (red). (1971). *Encyklopedia wiedzy o książce*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Błażejczak, K. (1998). Kąpieli nadszedł czas. *Kalendarz Żorski 1999*, 153–154.
- Buchalik, L. (1995). *Kalendarz Żorski*. Żory: MOK.
- Burcek, E. (2005). Zniszczenia wojenne miasta i jego odbudowa. *Kalendarz Żorski 2005*, 21–26.
- Cimała, B. (1997). *Żory: Zarys dziejów* (wyd. 2 popr. i uzup.). Żory: Rada Miejska. Zarząd Miasta Żory. Towarzystwo Miłośników Miasta Żory.
- Cyganek, J. (1997). Na pamiątkę Nobliście z Żor. *Kalendarz Żorski 1998*, 130–131.
- Delowicz, J. (2004). Kalendarz w hucznej oprawie. *Kalendarz Żorski 2005*, 174–175.
- Delowicz, J. (2005). Więziarska mogiła. *Kalendarz Żorski 2005*, 49–52.
- Delowicz, J. (2007). Z dziejów kolei w Żorach. *Kalendarz Żorski 2007*, 22–27.
- Delowicz, J. (2007). Harry Elsner – powrót do rodzinnego miasta. *Kalendarz Żorski 2007*, 53–54.

- Delowicz, J. (2015). Najlepsza w naszym województwie. *Kalendarz Żorski 2015*, 37–39.
- Delowicz, J. (2017). 90 lat Banku Spółdzielczego w Żorach. *Kalendarz Żorski 2017*, 34–37.
- Jest nowy Kalendarz Żorski. (2012). *Nowiny*, (51), 10.
- Kalendarz dla dzieci. (2007). *Dziennik Zachodni. Żory*, (44), 2.
- Kalendarz dla każdego. (2003). *Dziennik Zachodni. Wydanie lokalne*, (28), 4.
- Kalendarz na bis. (1996). *Dziennik Zachodni. Dziennik Rybnicki*, (15), 2.
- Kalendarz pełen wspomnień. (2009). *Dziennik Zachodni*, (2), 8.
- Kalendarz z wielką promocją. (2003). *Dziennik Zachodni*, (292), 16.
- Kalendarz Żorski. (1995). *Nowa Gazeta Żorska*, (15), 9.
- Kalendarz Żorski. (1998). *Dziennik Zachodni. Wydanie lokalne*, (225), 3.
- Kalendarz Żorski. (2006). *Dziennik Zachodni. Rybnik*, (7), 2.
- Krzemińska-Briss, M. (2005). Książd dr Wiesław Hudek – kapłan, poeta, muzykolog. *Kalendarz Żorski 2005*, 92–94.
- Miejski kalendarz. (1998). *Nowiny*, (2), 7.
- Nowe kalendarze. (2001). *Dziennik Zachodni. Wydanie lokalne*, (301), 2.
- Nowicka, K. (2001). *Kalendarz Żorski dla Dzieci*. Żory: MOK; MM.
- Piersiakowa, E. (2003). Kalendarz w hucznej oprawie. *Dziennik Zachodni*, (294), 16.
- Pierwszy kalendarz. (1996). *Dziennik Zachodni*, (13), 8.
- Pierwszy kalendarz. (1996). *Dziennik Zachodni*, (13), 8.
- Pindur, A. (2007). O nas i dla nas – Kalendarze Żorskie. *Kalendarz Żorski*, 183–184.
- Pindur, A. (2008). Działalność wydawnicza w Żorach. *Kalendarz Żorski 2009*, 166–171.
- Poszły jak woda. (1996). *Trybuna Śląska*, (301), 9.
- Promocja kalendarza. (2008). *Nowiny*, (1), 9.
- Przeliorz, Z. (1998). Fragment monografii rodziny Przeliorz-Gamoń. *Kalendarz Żorski 1999*, 63–66.
- Są kalendarze. (2011). *Dziennik Zachodni. Żory*, (49), 8.
- Siemieniec, T. (2006). Prawie wszystko o mieście. *Dziennik Zachodni. Żory*, (13), 6.
- Słomczyńska, O. (2005). Kalendarze polskie na Śląsku. Ślady ich obecności w źródłach archiwalnych XVIII wieku. *Roczniki Biblioteczne*, 49, 95–121.
- Szlachta, D. (2009). Geneza i powstanie Śląskiego kalendarza katolickiego „Z Tej Ziemi”. *Z Tej Ziemi*, 73–80.

- ŚleZIONA-KOŁEK, K. (2015). Mijający rok w dwóch pigułkach. *Dziennik Zachodni. Żory*, (53), 3.
- WALER, A. (1997). Zarys historii Poczty miasta Żory. *Kalendarz Żorski 1998*, 51–57.
- WELTZEL, A., KRAKOWCZYK, Z. (1997). *Historia miasta Żory na Górnym Śląsku*. Żory: Miejski Ośrodek Kultury.
- WIĘCKOWSKA, H., PLISZCZYŃSKA, H. (1955). *Podręczny słownik bibliotekarza*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- WORZYNA, J. (2015). Wtedy kardynał, a dzisiaj święty wśród nas. *Kalendarz Żorski 2015*, 24–26.

Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 30 października 2017 r.

Magdalena Smyczek

Department of Readerly and Information Culture
The Institute of Library Science and Scholarly Information
University of Silesia in Katowice
e-mail: magsmy@gmail.com

“Kalendarz Żorski” as a source of knowledge about a city

Abstract: The article presents a regional publication entitled “Kalendarz Żorski”. There is a brief account of the history of the publication which has been published since 1995 and a discussion of its content and functions. The calendar of Żory constitutes a form of documentation of the contemporary history of the city. The calendar part is accompanied by an ample informative part which presents cultural and social events, as well as the history of the city and the region. The residents of Żory also publish their literary works in the “Calendar”. The publication performs above all an informative and educational function. The promotion of the particular annual runs of the publication constitutes a cultural event for the local community.

Keywords: Calendar. “Kalendarz Żorski”. A regional publication. Żory